Чілла Фединець: Перехід м. Ужгород під владу Чехословаччини (за матеріалами місцевої угорськомовної преси 1918–1920) // Науковий Вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини, 2008. pp. 114-119.

Чілла Фединець
науковий співробітник
Інституту досліджень національно-етнічних меншин
Угорської академії наук, Будапешт (Угорщина)

Перехід м. Ужгород під владу Чехословаччини за матеріалами місцевої угорськомовної преси (1918–1920)

Закарпаття – сучасна найзахідніша область України, його історична доля протягом XX століття була складною і суперечливою. В 1919 році за результатами першої світової війни ця територія, що раніше входила до складу Угорщини, була включена до Чехословацької Республіки. В наслідок складних політичних подій, що передували початку другої світової війни край знову потрапив під юрисдикцію Угорського королівства. По завершенню другої світової війни, в результаті радянсько-польських (16 серпня 1945 р.), радянсько-чехословацьких (29 червня 1945 р.) договорів та Паризьких мирних договорів 1947 р., до України вздовж південно-західних і західних кордонів були приєднані польські, румунські та чехословацькі території, в тому числі Закарпаття. [1]

Серед значного об’єму угорської історіографії, що стосуються вивчення вказаного періоду історії Угорщини, слід відзначити праці дослідників Марії

Ормош, [2] Ігнаца Ромшіча, [3] Міклоша Зейдлера, [4] які, однак, докладно не висвітлюють проблематики Закарпаття. Українська історіографія як радянського, так і сучасного періоду, зокрема дослідження Івана Гранчака, [5] Павла Роберта Магочі, [6] Степана Віднянського, [7] загалом висвітлюють державно-політичне становище Закарпаття в зазначений час та переважно суспільно-політичні устремління українського населення, фактично залишаючи при цьому поза увагою проблематику трансформації становища угорського населення краю.

В даному досліджені автор вперше зробить спробу показати, яким чином сприймала угорська інтелігенція Ужгороду приєднання міста до Чехословаччини та покладені на Угорщину тяжкі умови миру. В якості основної джерельної бази для цього використано матеріали тогочасної ужгородської угорськомовної преси, які збереглися в Державній бібліотеці ім. Ф. Сечені в Будапешті, а саме щотижневиків соціалдемократичної газети «Гатарселі Уйшаг» («Прикордонна газета») та радикального за своїм характером видання «Унгварі Кезлень» («Ужгородський вісник»). Саме ця місцева періодична угорськомовна преса виходила регулярно протягом періоду, що вивчається.

Актуальність статті зумовлюється станом наукового дослідження обраної нами теми, а також сучасною увагою, що має місце як в Європі, так і в Україні, до питання національних меншин. Відтворення історичного минулого, особливо, якщо при цьому ми отримаємо можливість ознайомитись із особливостями мислення певної меншини, сприятиме більш якісному взаємопорозумінню і гармонізації співжиття.

Політичним регіоном Закарпаття стає після Першої світової війни, коли воно отримує статус цілісної адміністративної територіальної одиниці. До того часу цей край являв собою органічну частину історичного поділу Угорщини на комітати.

Австро-угорська імперія ідентифікувала слов’янське населення північно-східних комітатів із назвою «русин» або «рутен». 31 жовтня 1918 року в

Угорщині пала монархія і перемогла буржуазно-демократична революція «осінньої троянди». Прем'єр-міністром країни став ліберальний політик Міхай Карої. 2 листопада проголошено повну державну незалежність Угорщини, оголошено про вихід країни з війни та декларовано право проживаючих на її території націй на самовизначення в рамках автономії. [8, 49–65.] Республіканський уряд мав намір утримати у складі Угорщини області з слов'янським та румунським населенням, прагнув зберегти історичні межі «Великої Угорщини». В кабінеті М. Карої автором цієї стратегії виступив призначений на посаду міністра без портфелю в справах національних меншин політик ліберально-радикального спрямування Оскар Ясі, який був одним з ініціаторів утворення на терені колишньої Дунайської монархії «Східної Швейцарії» - конфедеративного державного утворення, яке повинно передувати формуванню Сполучених Штатів Європи. [9, 755–764.] Відповідно до цього планувалось розв'язати і питання «рутенів». 21 грудня 1918 року прийнято, а 25 грудня опубліковано Народний Закон № 10 «Про автономію руської нації, проживаючої в Угорщині», який вперше в історії угорської законотворчості передбачав створення за національною ознакою на території держави, а саме сучасного Закарпаття нової адміністративно-територіальної одиниці під назвою Руська Крайна із центром в м. Мукачеве (історична угорська назва – Мункач). [10, 214–215.]

21 березня 1919 року Соціалістична партія Угорщини, що утворилась за об'єднання комуністів та соціал-демократів, сформувала новий уряд і проголосила Угорську Радянську Республіку. Кабінет М. Карої подав у відставку. Це означало «кінець буржуазної демократії» та встановлення «диктатури пролетаріату». Втім, § 87 прийнятої 23 червня тимчасової конституції Радянської Угорщини визначив, що «цілісні райони Угорщини із русинською більшістю […] визнаються русинською національною територією». [11, 21.] Однак, вже 29 квітня 1919 року чехословацька та румунська військова окупація поклала край радянській владі в регіоні. [12, 12.] Таким чином згадане визначення угорської радянської конституції залишилось формальним.

Частину населення регіону не влаштовувало прагнення угорських урядів надати автономний статус Закарпаттю. На межі 1918–1919 років в Ясінях була встановлена Гуцульська Республіка, [13, 107] а Хустський Всенародний конгрес в січні 1919 року проголосив возз'єднання Закарпаття з Українською Народною Республікою. [14, 66–68.] Таким чином УНР об'єднала українські землі, які перебували у складі Російської імперії та Австро-Угорщини.

Незважаючи на наявний широкий спектр політичних уподобань, течій і напрямків в суспільному житті тогочасного Закарпаття, край на Паризькій мирній конференції не змогли офіційно представляти ні організації, які симпатизували Угорщині, ні об'єднання, прихильні до України.

На переговорах в Парижі регіон представляла Американська Руська Народна Рада (АРНР), створена 23 липня 1918 року в Сполучених Штатах Америки в м. Гомстед шляхом об'єднання З'єднання греко-католицького руського братства і Зборів греко-католицького руського церковного братства. Політичну платформу новоствореного об'єднання було сформульовано адвокатом Григорієм Жатковичем. Представники організації в жовтні того ж року провели переговори безпосередньо із президентом США Вудро Вільсоном, батьком доктрини самовизначення націй, мирної програми з 14 пунктів, що мала сприяти якнайшвидшому завершенню Першої світової війни. 12 листопада 1918 року Руська Народна Рада в м. Скрантон висловилася за приєднання Закарпаття до Чехословаччини на правах широкої автономії «одвічних руських земель»: Спиш, Шариш, Земплин, Абов, Гемер, Боршод, Унг, Угоча, Берег і Мараморош. [15, 3–34.]

Внаслідок цього, на Паризьку мирну конференцію, що розпочала свою роботу 18 січня 1919 року представниками чехословацького уряду Е. Бенешем та К. Крамарем для презентації русинів було запрошено делегатів Американської Руської Народної Ради Григорія Жатковича і Юлія Гардоша, а також голову Пряшівської русинської ради Антона Бескида. Згодом, 12 березня 1919 року на паризькій конференції учасниками переговорів було схвально

прийнято до відому чехословацькі вимоги, в тому числі щодо Закарпаття. [16, 103.]

Втім, ще до початку переговорного процесу 12 січня 1919 року чехословацька армія зайняла західні території регіону, що знаходились по правий берег річки Уж, в тому числі і колишній центр угорського комітату Унг – місто Ужгород (історична угорська назва – Унгвар). Вже 19 січня було призначено голову чехословацької цивільної адміністрації в особі Ладіслава Мойша. 8 травня 1919 року в Ужгороді, що перебував під чехословацькою окупацією, пряшівська, ужгородська і хустська русинські ради на спільному засіданні утворили Центральну Руську Народну Раду, яка ухвалила рішення про «добровільне» приєднання до Чехословаччини. [17, 103.]

За Сен-Жерменським мирним договором від 10 вересня 1919 року регіон (більша частина комітатів Унг, Берег, Угоча і Мараморош) під назвою Підкарпатська Русь потрапив під юрисдикцію Чехословацької Республіки. [18, 87–92.] Цим було реалізовано стратегічний задум країн-переможців: створено територіальну вісь Малої Антанти, яка одночасно забезпечувала ліквідацію спільного кордону між традиційно потенційними союзниками Угорщиною і Польщею.

Згідно статей 10-13 зазначеного договору Чехословацька Республіка взяла на себе зобов’язання надати території Підкарпатської Русі статусу самоврядної автономної одиниці. Однак упродовж 1920–30-х років краєм керував призначений Прагою губернатор, а втілення в життя обіцяної автономії відбулось тільки 22 листопада 1938 року, коли в Празі ухвалили конституційний закон № 328 про автономію Підкарпатської Русі. [19]

Кордони Угорщини, яка належала до числа переможених у першій світовій війні країн, були визначені 4 червня 1920 року Тріанонським мирним договором, [20, 94–146.] відповідно до умов якого Угорське королівство втратило близько двох третин власної території і населення. Параграф 48 зазначеної угоди юридично закріплював приєднання Закарпаття до Чехословаччини. Визначені нові державні межі Угорщини і суміжних з нею

країн не відповідали етнічним кордонам. Відтак, приєднане до Чехословаччини Закарпаття також включало в собі значну кількість угорського населення.

З точки зору аналізу досліджуваних подій хронологію визначеного періоду історії Ужгороду поділяємо на три етапи. Перший – осінь 1918 року – 12 січня 1919 року, тобто з моменту розпаду Австро-Угорської монархії до окупації Ужгороду. Другий – етап становлення в краї чехословацької адміністрації протягом 1919 року. Третій – з кінця 1919 року до ранньої осені 1920 року, період, коли в результаті укладання Сен-жерменської та Тріанонської мирної угоди було визначено державу приналежність Закарпаття, а угорське населення краю зіткнулось із неминучістю усвідомлення того факту, що демаркаційна лінія перетворилась в остаточний державний кордон і власне подальше життя слід будувати вже в рамках нової держави.

Яким же чином зазначені події і процеси знайшли своє відображення на шпальтах тогочасної місцевої угорськомовної преси ?

Газети зокрема повідомляють, що осінь 1918 року вдалась несподівано теплою. В Ужгороді дерева вдруге «пустили цвіт». [21, 2.] Населення переживало тяжкі наслідки війни, особливо в результаті проблем із постачанням. Адміністрацією визначено персональні ліміти споживання харчових продуктів населенням, значну частину цукру «контрабандою переправляють з Галичини», спостерігається нестача жиру, солонини, кави, засобів прання і т. д. В греко-католицькій дівочій гімназії та педучилищі з огляду на «труднощі із харчовим забезпеченням інтернату» перенесено початок навчального року. [22] В сільській місцевості пробують вирощувати тютюн, однак, подібні починання, як протизаконні отримують жорсткі санкції фінансової інспекції. [23, 1.] Владним розпорядженням заборонено виготовлення домашньої горілки. [24, 1.] Людей головним чином хвилює «іспанська епідемія», що збирає свої жертви серед населення. [25] З цієї причини на початку жовтня в усіх школах міста оголошено перерву навчання. [26, 1.] Політичні питання, що висвітлені на сторінках угорськомовних газет, пов’язані із реформою адміністративного устрою комітату. Газета «Гатарселі

Уйшаг» на своїх шпальтах повертається до теми відкладеного через світову війну питання про реформування адміністративного устрою комітату Унг та мрійливо, повністю відірвано від тогочасних реалій, в умовах визрівання територіальних репарацій щодо Угорщини, пише про збільшення його кордонів і доходить до наступних висновків: «нова реформа не повинна застати нас зненацька, адже, якщо ми не піднімемо свого слова, а будемо мовчати, то реформа відбудеться без того, щоб втілити в життя нашу давню мрію про [територіальне] зростання». [27, 1–2.]

В жовтні 1918 року стає відомим, що Угорщина зазнала поразки у війні. Спочатку це не сприймалось як трагічний фатум. «Ми не противимось Божій волі» – писала «Гатарселі уйшаг». [28, 1–2.] Однак, початковий спокій незабаром змінився великим занепокоєнням. 30 жовтня 1918 року в Будапешті маси вийшли на вулиці. Звістка про це дійшла до Ужгороду вже наступного дня. «Солдати позривали зі своїх шапок кокарди, бажаючи демонструвати цим, що вони вже не є військовими. Однак, радість від повернення додому для багатьох перетворилось у вакханалію, вночі навіть пограбували частину військового складу (одяг, взуття). Порядок був би повністю порушений, але увечері утворилась ужгородська національна рада, яка для захисту національного багатства та майнової і особистої безпеки населення негайно створила [муніципальну] національну гвардію». [29, 1–2.] Водночас, дивно, що створення національної ради комітату не відбулось, адже, за інформацією преси від будапештського уряду «до [адміністрації] комітату з якихось причин не надійшов заклик щодо організації Угорської Національної Ради». З метою виправлення ситуації «замість запізнілого створення комітатської ради […] доцільним здавалось направляти [комітатських] делегатів до вже існуючої міської національної ради», що таким чином і відбулось. [30, 1–2.]

В місті одна за одною утворювались нові партії: Національна Соціал-демократична Організація комітату Унг, Ужгородська громадська радикальна партія, ужгородські осередки Міжнародної соціал-демократичної партії, Партії незалежності і Партії Карої. Національна Соціал-демократична Організація

бажала делегувати своїх представників до ужгородської Національної Ради, однак її намір було відхилено керівництвом ради з огляду на те, що «християнські соціалісти (за статутними правилами яких було створено цю організацію) не входять до складу [центрального] уряду, а отже вони не мають місця в місцевій раді». [31, 1.] Згодом голова Національної Соціал-демократичної Організації Іван Гаар заявив, що ужгородська «національна рада незаконне утворення, адже виникло воно через самопроголошення, а не шляхом обрання народом, як це відбулось всюди в державі». [32, 2.] Сперечанням місцевих політиків угорськомовна преса Ужгороду приділяє більше уваги ніж підготовці урядом і подальшому проголошенню ним закону про русинську автономію. Ужгородські угорські газети ніяким чином не реагують на можливість включення міста до складу автономної території.

В самому центрі уваги перебуває єдине питання: окупують «чехо-словаки» місто, чи ні? Протягом грудня 1918 року цієї проблеми стосується все більше газетних повідомлень. В цей же час, спостерігається відчута зміна якості життя. Поліція постановляє, що магазини можуть бути відкритими з шостої ранку до шістнадцятої години, «приміщення громадського харчування», розважальні заклади можуть функціонувати тільки до дев’ятої години вечора, на приватних квартирах після десятої години вечора не може лишатись гість, окрім близьких родичів, а також слід економити електроенергію і пальне. Листівки оголошують про обов’язок населення поставляти одяг, який «отримають бідні відставні солдати». Від цього позбавляються ті, хто має на особу менш ніж 12 комплектів сорочок і нижньої білизни, а також менш ніж 6 комплектів верхнього одягу та взуття. [33, 1.] Водночас відбувається розпродаж та розподіл серед населення з військових складів Ужгороду «товарів широкого вжитку». Неочікуваний і самовільний від’їзд з міста губернатора-управляючого комітатом Пала Легези та діяльність призначеного ним наступника, головного нотаріусу комітату Бейли Баноці, який не користувався популярністю серед ужгородців, викликали обурення та протести серед населення. Мають місце масові виступи, як в підтримку Баноці, так і проти нього. [34, 1.]

Святкування різдва характеризує те, що з цієї нагоди мешканцям міста адміністрацією виділено на особу по 250 грам цукру, [35] а на греко-католицькі різдвяні свята населенню обіцяють свічки, мило та ром. [36, 1.] На території всього комітату введено комендантський час, відмінено традиційне проведення опівночі різдвяної меси і колядування. [37, 1.]

Відчутний страх перед наближенням чужої армії не спостерігається. Зокрема, ситуацію характеризує, що газета «Гатарселі уйшаг» наступним чином повідомляє про вхід чехословацьких військ до м. Кошіце (угорська історична назва – Кашша): «Нажаль, саме безладдя і значні пограбування, спричинені нашими, поставили керівництво міста Кошіце перед рішенням просити найшвидшого введення чехів […] чеські війська весело і з піснею пройшлися містом, та незабаром відновили порядок». [38, 1.]

В цьому ж номері газети на першій сторінці розміщено звернення під назвою: «До чехів». В ньому йшлося: «Чехословаки! Можливо, що через декілька днів ви будете тут. Нам відомо, що ви маєте на то наказ, навіть не з Праги, а з самого Парижу, окупувати і наше місто. […] Тому просимо вас, на підставі тієї любові, яку повинен відчувати один християнський народ до іншого, щоб тією зброєю захистили кожного мешканця нашого міста без винятку і ми обіцяємо, що у вас не буде причин повернути її проти нас!». [39, 1.]

Газета «Унгварі Кезлень» натомість застерігала від нагнітання обстановки: «Сьогодні у кожного є один обов’язок: очікувати перебіг подій із спокоєм. Хто безпідставно підбурюватиме і поширюватиме неправдиві чутки, той вчинятиме злочин проти революції і республіки. Любов до батьківщини сьогодні вимагає від кожного ужгородського мешканця очікувати події із довірою і холоднокровністю». [40, 1.] За оцінкою газети, «мирна конференція в принципі ухвалила пропозицію стосовно створення Ліги націй […] Не буде таємної дипломатії і не буде війни!» [41, 1.]

За повідомленням газет, перебіг окупації Ужгороду відбувся наступним чином. 12 січня 1919 року по обіді населення міста, «допитлива публіка»

зібрались на вулиці Собранецькій (носить цю назву і сьогодні). З часом з'явилась і муніципальна гвардія з метою упередження можливих правопорушень. «Командир ужгородського окупаційного загону» полковник Ціаффі прибув після обіду, біля половини третьої «на найманій ужгородській машині». Йому на зустріч вийшли керівник поліції Марковський та доктор Секе, який виступав в якості перекладача. Перед будинком жупанату (комітатської адміністрації) очікували інші: мер Іштван Бержевіцкі, канонік Дюла Шуба, який представляв Русинську народну раду, два офіцера поліції, міський нотаріус і один журналіст. З прибуттям до будівлі жупанату полковник вийшов з авто і, якщо вірити повідомленню кореспондента, «всі формальності», тобто передача міста, «тривали декілька хвилин». Бесіда відбувалась італійською мовою, за перекладу лікаря, після чого полковник звернувся до свого ад'ютанта на німецькій мові. [42, 2.]

«Зовнішній вигляд і поведінка полковника склала дуже приємне враження на присутніх. Він на всіх здійснював враження бездоганного військового і ввічливої благородної людини». Тим часом прибували офіцери: поодинокі на авто, інші – на конях. Солдати дістались окраїн міста після третьої години. Військові були одягнені в італійську форму. Скрізь натовп народу вони із піснею пройшли до площі перед будівлею жупанату, звідки спрямували свій хід до казарм. Частина народу розійшлась, а інші провела солдат до входу до казарм. Згодом, «загалом всюди панувала тиша. […] розосередившись по чотири-п'ять чоловік вони [чехословацькі солдати] обійшли вулиці міста». [43, 2.]

На початку 1919 року в газетах з'явились перші білі прогалини, цензорські правки, що з біль-меншою регулярністю набуло постійного характеру протягом наступних двох десятиліть.

Незважаючи на те, що на сторінках угорськомовних газет і трапляються окремі матеріали, які займаються питанням майбутніх кордонів, тим «якою залишиться Угорщина», повсякденне проблематика поки що не стосується великої політики. Незабаром населення отримає «адміністративні книжечки» -

посвідчення які давали право на отримання харчового пайку. Непевним стає транспортне сполучення, «на даний час розпорядок руху […] повністю ненадійний», [44, 3.] особливо на шляху Ужгород–Чоп (останній ще перебував під угорською владою), тобто через демаркаційну лінію. На цій ділянці сполучення було повністю припинено і відновлено в середині лютого 1919 року, однак тільки частково. Між двома населеними пунктами курсував так званий шкільний потяг, який перевозив дітей з Чопу до навчальних закладів Ужгороду. Новопризначений «чехословацький» губернатор Ладіслав Мойш у своєму звернені оголошує: «мені стало відомо, що учні шкільним потягом перевозять з Угорщини газети, якщо ще раз таке станеться, я невмолимо скасую шкільний потяг». [45, 3.]

Поява особи Мойша реалізує символічну зміну адміністрації. Його секретар Янош Михалко в супроводі «чеських офіцерів» з'явився в жупанаті Ужгороду щоб прийняти адміністрацію у Бейли Баноці, який з часу поспішного від'їзду П. Легези виконував обов'язки губернатора-управляючого комітатом Унг. Баноці, якого неоднозначно сприймало місцеве населення, не складає присяги на вірність чехословацькій державі, але відповідно до власного службового обов'язку скликає офіцерський склад комітату. На цих зборах Мойш спочатку на словацькій мові, а після протесту присутніх – угорською мовою закликає офіцерів скласти присягу на вірність Чехословаччині, поки що безрезультатно. [46, 2.]

В цей час, згідно матеріалів місцевої угорської преси, повсякденне життя характеризується скорботою за поетом Ендре Аді, в оголошеннях шукають «секретарок», «дівчат, що розуміються у веденні господарства», люди продають-купують, перевозять, дають пожертви, проходить інформація про окремі культурні товариства.

З 1920 року відбувається певна зміна характеру подання матеріалів місцевою угорською пресою, яка шукає нові форми опису подій. Поряд із висвітленням новин, сміливо подаються свої власні коментарі. Водночас, як це

не прикро, із повоєнною стабілізацією угорськомовна преса відчуває потребу в пошуку винуватців в роздробленні Угорського королівства.

Зокрема, представник християнських демократів Балінт Мадяр на одній з урочистостей таким чином характеризує ситуацію, в якій опинились угорці: «Були часи, коли окрім нас власне кажучи інших і не було. Ми робили культуру, після темної ночі середньовіччя проголошували ідеї «свободи» і «братерства» […], але прийшов ворог і сказав, що він принесе справжню свободу, він принесе справжнє братерство, він принесе справжню культуру.» [47, 1.]

Цікавим є коментар за яким Б. Мадяр оцінює зміни суспільно-політичного життя в Ужгороді. За його словами, політику здійснюють русини, угорці тільки зі сторони споглядають. : «Ми хотіли зазирнути в ту політику, яку русини проводять вже протягом року […] ми завітали до одного з представників русинської політики від якого просили пояснення на окремі наші запитання.» [48, 1.] Отже у представників угорської еліти міста викликає подив та навіть ревнощі факт активізації політичної самосвідомості і активності «русинів», які починають самостійно виступати на терені реалізації власних інтересів.

В подальшому на початок 1920 року для угорської преси характерною становиться певного роду невизначеність. Події попереднього року, які постійно і своєчасно знаходили своє висвітлення на шпальтах газет, починають згадуватись та реконструюватись дуже поверхнево, із значними неточностями.

Публікації вже не згадують конкретну дату, за якою відбулась зміна влади: «Наше місто, як таке, останнім разом тоді грало роль в політиці, коли того певного січневого чи лютневого дня тисячу дев’ятсот дев’ятнадцятого року жупан Мойш з’явився в будинку муніципалітету». [49, 1–2.] В продовженні цитати, спостерігається елемент, згідно якого політичне життя безпосередньо пов’язується власне з угорськими діячами, ігноруючи при цьому інші суспільно-політичні фактори і суб’єкти. «З часу вищезгаданої політичної події в житті нашого міста справи політичного характеру мабуть і не

відбувались. Здається тепер, із призначенням замість мера Іштвана Берзевіці, який керував містом з 1916 року, урядового уповноваженого розпочався новий етап» – пише газета «Гатарселі уйшаг» у своєму номері від 11 квітня 1920 року. [50, 2.] Публікуючи офіційні повідомлення нової чехословацької влади, як, наприклад, тридцять пунктів політичної програми губернатора Жатковича, газети подають матеріали, в тому числі і редакційні, за якими здається ніби Ужгород і надалі належить Угорщині.

Елемент пошуку винуватців у повоєнній долі Угорщини, скрутному становищі тих частин угорської нації, які в результаті визначення нових кордонів опинились відірваними від «матерної країни» і безпосередньо відчули на собі долю національних меншин проявляється наступним чином: «[…] окремі народи колишньої Угорщини стали державоненависниками і угроненависниками тому, що вони зненавиділи політику угорських урядів, яка, власне їм на шкоду, підтримувала, посилювала і зробила впливовими євреїв» [51, 1.] «Нам потрібно єврейство, яке нас розуміє, працює на власний добробут, але не проти нас, не нам на шкоду, яке поряд із власною іудейською релігією, сміє вважати себе угорським, а непотрібне нам кон'ютурне єврейство […] Не потрібне нам заграваюче із більшовиками, не потрібне нам […] єврейство, яке скрізь і усюди поширює брехливі наклепи про стан речей в Угорщині, […] ми […] якщо і за меншості, але бажаємо із честю досягти своїх прав». [52, 2.] Характерним чином різке зменшення чисельності угорців, за результатами повоєнних чехословацьких переписів населення, угорська преса пов’язувала не стільки із можливими фальсифікаціями, як із самовизначенням єврейства, яке розцінювалось як зрадницьке «відокремлення».

З цього приводу, Ендре Корлат від імені Союзу угорських партій в одному з інтерв’ю визначив: «чи може тут іти мова про єврейське національне питання? Тут єврейство – нація, чи лише релігія? На нашу думку, в даному випадку єврейство це – тільки релігія […], а не окрема нація». [53, 1.] У відкритому листі адресованому керівникам Об’єднаної єврейської партії Е. Корлат зауважив: «з часу створення єврейських партій багато хто з євреїв

вважає, що їм необхідно при переписі населення визначати себе як представника єврейської національності». [54, 1.] Такий підхід призведе «до погіршення чисельної пропорції угорців, і в багатьох містах перешкоджатиме використанню угорської мови в адміністрації, судочинстві та навіть у школах » [55, 1.] «Місцева угорська нація веде боротьбу не на життя, а на смерть, за власне збереження, розвиток власної культури і економічних цінностей. Ця боротьба зараз пов'язана із труднощами і вимагає жертв. Однак, це не причина для того, щоб хтось зрікся своїх обов'язків за того зручного і аморального виправдовування, що сьогодні я вже не угорець, а – єврей і не маю жодного відношення до угорського народу». [56, 1.]

Газети повідомляють, що ужгородці один за одним емігрують: «і знову, протягом останніх днів засмучені люди ходять вулицями нашого міста, готувались, прощались […] виїхали до Будапешту». [57, 1.]

Про відчуття драми і трагізму свідчать наступні рядки: «пішов я на кладовище до угорців. […] Для кожного народу цього світу це вже сумірні угорці, від яких не слід боятись нестійкій людині нашого часу. […] Колишні пани стали жебраками». [58, 1–2.] Подібного роду тужіння впроваджується у нове мислення Тріанонською мирною угодою, разом із усвідомлення незворотності її наслідків. «Тріанонський мир ратифіковано. Кордони двосторонньо визнані. Ми не бачимо причин на їх ізоляцію. Вимагаємо зруйнування китайських стін, які відокремлюють нас від наших близьких та наших економічних інтересів і вимагаємо відновлення хоча б поштового сполучення.» [59, 1.] Чехословацька верховна влада стала незаперечною, розпочалось нове літочислення.

Отже, як ми бачимо з повідомлень сучасної угорськомовної преси, угорському населенню Ужгороду необхідно було деякий час для того, щоб збагнути, що воно потрапило під владу нової держави.

До підписання міжнародних угод, які, зокрема, визначали майбутнє Закарпаття спостерігається певна відірваність від реалій в оцінці розвитку політичних подій, що навколо відбувались. Угорська еліта із непорозумінням

сприймає зростання політичної самосвідомості «русинів». Останні вже не мають наміру спиратись на угорську політику і бажають самостійно представляти свої інтереси. Угорці Ужгороду усвідомлюють власне становище тільки після міжнародно-правового визначення майбутнього Закарпаття і Ужгороду зокрема, сприймаючи те, що відбувається з ними та їх «матерною країною», як трагедію. В таких умовах відбувається пошук винуватців виникнення цієї скрутної ситуації. Відповідальність покладається на єврейство. Поряд із усвідомленням неминучості визначення нових державних меж висловлюється потреба в тому, щоб встановлені кордони не ізолювали, а були відкритими, забезпечували підтримку стосунків із близькими і не створювали економічних перешкод. Фактично, ефект «залізної завіси» з'явився в регіоні задовго до того, як цей термін вперше було сформульовано в 1946 році Уінстоном Черчіллем у своїй знаменитій фултонській промові. [60]

Таким чином використання при дослідженні визначеного періоду історії Закарпаття матеріалів угорськомовної преси дає можливість з'ясувати нові аспекти історичного минулого, а саме вивчити до цього часу не висвітлені елементи суспільно-політичного розвитку краю.

Австро-Угорщина була багатонаціональною монархією. Укладені після першої світової війни мирні угоди характеризує утворення нових держав на основі самовизначення народів колишньої імперії, а також поява в Центрально-східноєвропейському регіоні нової національної меншини – угорської.

1. Субтельний, Орест: Повернення радянської влади на Україну. // Історія України http://www.unitest.com/uahist/subtelny/s665.phtml/ (2007-06-05)
2. Ormos Mária: Padovától Trianonig: 1918–1920. – Budapest: Kossuth Kiadó, 1984.
3. Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. – Budapest: Osiris Kiadó, 1999.
4. Zeidler Miklós (szerk.): Trianon. Nemzet és emlékezet. – Budapest: Osiris Kiadó, 2003.
5. Нариси історії Закарпаття. Т. II. Ред. кол. І. Гранчак та ін. – Ужгород: «Закарпаття», 1995.; Гранчак, І. (ред.): Встановлення радянської влади на Закарпатті у 1919 р. – Ужгород, 1989.
6. Павло Роберт Магочі: Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948). – Ужгород, 1994.
7. Віднянський С.: Україна та «українське питання» в політиці Чехословаччини. // Українська державність у XX столітті (Історико-політологічний аналіз). – Київ: Політична думка, 1996. http://www.litopys.org.ua/ukrxx/r10.htm (2007-06-05)

8. Szarka László: A méltányos nemzeti elhatárolódás lehetősége 1918 végén. // Regio. Kisebbségtudományi szemle. 1. évf. 1.sz. (1990. jan.)
9. Szarka László: Keleti Svájc – Illúzió vagy utópia? A Károlyi-kormány nemzetiségi minisztériumának működése. // Zeidler Miklós: Trianon. Nemzet és emlékezet. – Budapest: Osiris Kiadó, 2003.
10. Magyar Törvénytár. 1918. évi törvénycikkek és néptörvények. – Budapest: Franklin Társulat, 1919.
11. A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya. Tanácsköztársasági Törvénytár. V. A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya. A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei. 1919.VI.10. – VI.30. – Budapest: A Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 1919.
12. Болдижар, М.: Закарпаття між двома світовими війнами. – Ужгород, 1993.
13. Там же.
14. Нариси історії Закарпаття. Т. II. Ред. кол. І. Гранчак та ін. – Ужгород: «Закарпаття», 1995.
15. Shandor, Vincent: Carpatho-Ukraine in the Twentieth Century. A Political and Legal History. – Ukrainian Research Institut, Harvard University, n. d.
16. Нариси історії Закарпаття. Т. II. Ред. кол. І. Гранчак та ін. – Ужгород: «Закарпаття», 1995.
17. Там же.
18. A Csehszlovákia függetlenségéről és a kisebbségek védelméről szóló szerződés. // Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb politikai szerződései. – Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.
19. Sbírka zákonů a nařízení státu cesko-slovenského. Ročník 1938. Částka 109. Vydána dne 16. prosince 1938. Obsah: (328. a 329.) 328. Ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi. – 329. Vyhláska o uplném zneni predpisu o autonomii Podkarpatské Rusi.
20. A trianoni békeszerződés. // Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb politikai szerződései. – Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.
21. Ungvári Közlöny, 1918.IX.5.
22. Határszéli Újság, 1918.IX.1.; там же, 1918.IX.15.; там же, 1918.X.13.
23. Там же, 1918.IX.1.
24. Там же, 1918.IX.8.
25. Там же, 1918.IX.29.; там же, 1918.XII.10.
26. Там же, 1918.X.6.
27. A nagy Ungmegye. // Határszéli Újság, 1918.IX.1.
28. Ne veszítsük el a fejünket! // Határszéli Újság, 1918.X.27.
29. Mi történt Ungváron? // Határszéli Újság, 1918.XI.7.
30. Там же.
31. Határszéli Újság, 1918.XI.24.
32. A polgárság ébredése. // Határszéli Újság, 1919.I.5.
33. Határszéli Újság, 1918.XII.22.
34. Heves tüntetések Bánóczy körül. // Ungvári Közlöny, 1919.I.1.; A Nemzeti Tanács. // Ungvári Közlöny, 1918.XII.14.
35. Ungvári Közlöny, 1918.XII.18.; Határszéli Újság, 1918.XII.22.
36. Határszéli Újság, 1918.XII.29.
37. Ungvári Közlöny, 1918.XII.24.
38. Határszéli Újság, 1919.I.5.
39. Там же.
40. Hidegvér, hidegvér… // Ungvári Közlöny, 1918.XII.26.

41. Amit. // Ungvári Közlöny, 1919.I.29.
42. A cseh megszállás. // Határszéli Újság, 1919.I.19.
43. Там же.
44. Határszéli Újság, 1919.II.2.
45. Там же, 1919.II.23.
46. A politikai élet. // Határszéli Újság, 1919.II.23.
47. Határszéli Újság, 1920.I.4.
48. Там же, 1920.II.29.
49. Városunk a politikában. // Határszéli Újság, 1920.IV.11.
50. Там же.
51. Államérdek és államgyűlölet. // Határszéli Újság, 1920.I.18.
52. Itt van a kutya eltemetve. // Határszéli Újság, 1920.II.1.
53. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1920.XI.7.
54. Там же, 1921.II.13.
55. Там же.
56. Там же, 1923.V.10.)
57. Határszéli Újság, 1920.VII.25.
58. Rácz Pál: Magyarok közt, a temetőben. // Határszéli Újság, 1920.V.9.
59. Magyarország felé. // Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1920.XI.26.
60. Modern History Sourcebook: Winston S. Churchill: “Iron Curtain Speech”, March 5, 1946. http://www.fordham.edu/halsall/mod/churchill-iron.html (2007-10-09)